

Valtioneuvoston periaatepäätös yhteiskunta- ja yritys vastuusta

Johdanto

Yhteiskunta- ja yritysvastuu tarkoittaa yritysten, julkisen hallinnon ja muiden yhteisöjen taloudellista, sosiaalista ja ympäristöllistä vastuuta vaikutuksistaan ympäröivään yhteiskuntaan ja sidosryhmiin. Yhteiskunta- ja yritysvastuu on vapaaehtoista toimintaa, joka ylittää lainsäädännön tai muiden säännösten asettamat vähimmäisvaatimukset. Vastuullisuus ilmenee toimintaa ohjaavina arvoina, toteutettuina toimenpiteinä sekä näitä koskevana avoimuutena. Erityisesti kestävä kehityksen edistäminen on noussut keskeiseksi arvoksi.

Julkinen valta on pyrkinyt edistämään yhteiskunta- ja yritys vastuuta säädös- ja markkinalähtöisesti ja sitoutunut kansainvälisten toimintaohjeiden noudattamisen edistämiseen suomalaisissa yrityksissä sekä organisaatioissa. Yhteiskunta- ja yritys vastuun edistäminen perustuu Suomen lakeihin ja Suomea sitoviin kansainvälisiin sopimuksiin sekä muun muassa OECD:n, Kansainvälisen työjärjestö ILO:n ja Yhdistyneiden kansakuntien yritysten vastuullisista toimintatavoista antamiin ohjeistoihin, joiden edistämiseen Suomi on sitoutunut. Yhteiskunta- ja yritys vastuun perustana oleva suomalainen lainsäädäntö on kattavaa ja korkeatasoista.

Kasvavat globaalit, voimakkaasti kilpaillut markkinat, globaali tuotanto ja pitkät arvoketjut sekä verkostomaiset toimintatavat asettavat myös uudenlaisia haasteita yhteiskunta- ja yritys vastuun toteuttamiselle kansainvälisellä ja kansallisella tasolla, etenkin heikon hallinnon maissa. Haasteiden tunnistamiseksi on tarpeellista kehittää myös Suomessa tehokkaita hallintakeinoja. Kehittäminen edellyttää systemaattista viitekehystä joko ennakoivana (esimerkiksi laatustandardit) tai seuraavana (esimerkiksi GRI:n mukainen raportointi) toimintana.

Julkinen keskustelu vastuullisuudesta on jatkuvasti lisääntynyt. Haasteena on edelleen se, että vastuullisuus juurtuisi ensisijaisesti vapaaehtoisin keinoin osaksi toiminta- ja tuotantotapoja. Parantamisen varaa on vielä kaikilla yhteiskunnan sektoreilla, ja valtio voi toimia tässä edelläkävijänä. Nykyinen yhteiskunnallinen ilmapiiri on suopea vastuullisuuden edistämiseksi yksityisellä, julkisella ja kolmannella sektorilla sekä kansalaisyhteiskunnassa.

Vastuullisuuskysymykset tulevat esille esimerkiksi tuotantotapojen, materiaalien, työvoiman käytön sekä irtisanomisten yhteydessä. Yritykset ovat osa yhteiskuntaa, eivätkä ne voi toimia ristiriidassa yhteiskunnassa yleisesti hyväksyttyjen arvojen kanssa. Yritysten kilpailukyvyyn ja kilpailuedun ylläpitäminen sekä lisäarvon tuottaminen omistajille on elinkeinotoiminnassa edelleen elinehto, mutta sidosryhmät asettavat yrityksille jatkuvasti aiempaa enemmän vastuullisuuteen liittyviä odotuksia. Yritysten motiiveina vastuullisen toiminnan kehittämisessä voikin olla maineen hallinta, sisäisen tehokkuuden tavoittelu, sisäisen sidosryhmän paine, toimintaympäristöön liittyvä ympäristöongelma tai sosiaalinen ongelma.

Valtioneuvoston asetuksen (591/2008) mukaan yhteiskunta- ja yritys vastuun neuvottelukunta yhdessä työ- ja elinkeinoministeriön kanssa tukee tiedon lisäämistä taloudellisen, sosiaalisen ja ympäristöllisen vastuullisuuden vapaaehtoiseksi juurruttamiseksi suomalaisiin yrityksiin ja muihin organisaatioihin sekä kotimaassa että kansainvälisesti toimivissa suomalaisissa yrityksissä. Laajapohjainen neuvottelukunta hyväksyi toukokuussa 2009 yhteiskunta- ja yritys vastuun edistämistästrategian vuosille 2009–2011 seuraavin tavoittein:

1) Lisätä laajaa poliittista sitoutumista yhteiskunta- ja yritys vastuun edistämiseksi.

2) Selkeyttää eri hallinnonalojen sekä muiden yhteiskunta- ja yritysvastuun toimijatahojen välisiä rooleja ja tehtäviä vastuullisuuden edistämiseksi.

3) Edistää yritysten – etenkin pk-yritysten – edellytyksiä vastuullisten toiminta- ja tuotantotapojen toteuttamiseen vapaaehtoisesti.

4) Tukea yrityksiä vastuullisuuden sisällyttämisessä liiketoiminnan tavoitteisiin ja toimintatapoihin sekä tuote- ja palveluinnovaatioihin kansainvälisillä markkinoilla ja kotimarkkinoilla.

Yhteiskunta- ja yritysvastuusta on tiedotettu laajasti sidosryhmille. Lisäksi jotkut suomalaiset organisaatiot kuten elinkeinoelämän järjestöt ja kansalaisjärjestöt ovat laatineet yritysten yhteiskuntavastuun toimintatapasuosituksia. Useat organisaatiot edistävät vastuullisuutta myös kansainvälisten järjestöjen jäseninä. Useat ministeriöt, kuten ulkoasiainministeriö, ympäristöministeriö ja sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö, edistävät omilla toimialueillaan monin tavoin yhteiskunta- ja yritysvastuuta. Työ- ja elinkeinoministeriö osallistuu myös Pohjoismaiden Neuvoston, PN:n hankkeeseen, joka edistää vastuullista yritystoimintaa yhdessä muiden Pohjoismaiden kanssa. Parhaillaan ollaan käynnistämässä PN:n rahoittamaa Pohjoismaiden yhteistä yhteiskuntavastuun strategian laatimista.

Suomi osallistuu aktiivisesti yhteiskunta- ja yritysvastuun kansainvälisiin hankkeisiin vaikuttaakseen tätä kautta kansainvälisiin vastuullisuusinstrumentteihin.

Työ- ja elinkeinoministeriössä on laadittu yhteiskunta- ja yritysvastuun edistämiseksi ja eri toimijoiden välisten roolien selkeyttämiseksi taustamuistio yhteiskunta- ja yritysvastuun ydinkysymyksistä eri hallinnonaloilla. Muistioon valitut hallinnonalojen osa-alueet perustuvat OECD:n monikansallisten yritysten toimintaohjeiden ja kansainvälisen yhteiskuntavastuun ISO 26 000 -oppaan ydinaiheisiin. Lisäksi muistio perustuu kauppa- ja teollisuusministeriön helmikuussa 2004 hyväksymiin vastuullisen yritystoiminnan linjauksiin sekä vastuullinen YritysSuomi -ohjelmaan. Laaja joukko yhteiskunta- ja yritysvastuun toteutumista edistäviä ministeriön sisäisiä ja ulkoisia sidosryhmiä kommentoi muistiota kesällä 2010. Yhteiskunta- ja yritysvastuun neuvottelukunta on käsitellyt muistiota. Se on taustaselvitys tälle valtioneuvoston periaatepäätökselle.

Sosiaalisia yrityksiä ja yhteiskunnallisia yrityksiä koskevia linjauksia on valtioneuvoston piirissä valmisteltu erikseen.

I Perusedellytykset vastuulliselle toiminnalle

1 Toimintaympäristön selkeys

1.1. Vastuullisuus toimitusketjuissa

Teollisuuden tuotantolaitoksia on siirtynyt mittavissa määrin kehittyviin talouksiin. Lisäksi muun muassa kulutustavaroita tuodaan yhä enemmän kehittyvistä talouksista ja kehitysmaista läntisiin teollisuusmaihiin. Globaali talous ja markkinat vaikuttavat myös kansallisiin ja paikallisiin toimijoihin. Tällöin erityisesti monikansalliset yritykset kohtaavat yhä useammin vastuullisuuteen liittyviä haasteita arvioidessaan toimitus-, tuotanto- ja hankintaketjujensa vastuullisuutta toimiessaan erilaisissa kulttuuriympäristöissä ja heikon hallinnon maissa.

Mitä pitempiä yritysten yhteistyöketjut ovat, sitä vaikeampi päämiesyrityksen on hallita ja arvioida koko ketjun toimitus-, tuotanto- ja hankintaketjujen vastuullisuutta. Jäsenvaltioiden yritykset toimivat usein maissa, joissa lait eivät vastaa läntisten teollisuusmaiden tasoa. Myös moraali ja toimintakulttuurit saattavat erota läntisestä. Lisähaasteen tuo se, että yritykset ulkoistavat tukitoimintojaan sekä ydinprosessiensa osia lisääntyvissä määrin.

Globaali talous luo hyvinvointia vähemmän kehittyviin maihin, ja oikeudenmukainen ja rehellinen kilpailu pitää teollisuusmaiden hintatason kohtuullisena. Asian käänköpuoli liittyy vastuullisuuteen: miten voidaan varmistaa mahdollisimman tehokkaasti, etteivät vähemmän kehittyneiden maiden yritykset ole käyttäneet tuotteidensa valmistuksessa esimerkiksi lapsityövoimaa tai vaarallisia kemikaaleja.

Erityisen haasteellisia ovat kehitysmaiden ja kehittyvien talouksien työoloihin, ihmisarvoiseen työhön, työehtoihin sekä ympäristölliseen vastuuseen liittyvät kysymykset. Näitä asioita säätelevät mm. työ-, työturvallisuus- ja ympäristölait kehittyneissä teollisuusmaissa. Sen sijaan vähemmän kehittyneissä maissa lainsäädäntö ei ole kattavaa eikä näitä näkökohtia pidetä vielä yhtä tärkeinä kuin kehittyneissä teollisuusmaissa. Ongelmaa korostaa se, että etenkin kehittyvät taloudet kilpailevat usein keskenään investoinneista, mikä saattaa heijastua vastuullisuuden laiminlyönteihin.

Kansainvälisten järjestöjen vastuullisuuden toimintaohjeistot antavat suuntaviivoja yritysten vapaaehtoisille vastuullisille toimille. OECD:n monikansallisten yritysten toimintaohjeet vuodelta 2000 edellyttävät yrityksiltä taloudellista ja sosiaalista vastuuta sekä vastuuta ympäristöasioista. OECD:n toimintaohjeiden noudattamiseen sitoutuneiden jäsenvaltioiden on tuettava yrityksiä siinä, että ne pystyvät noudattamaan tehokkaasti kansainvälisten järjestöjen toimintaohjeita. Lisäksi julkisen hallinnon on huolehdittava siitä, ettei vastuullisesti toimiville kansainvälisille yrityksille synny kilpailuhaittaa verrattuna muihin saman toimialan yrityksiin.

Vastuullisesti toimivan yrityksen on edellytettävä koko tuotanto-, toimitus- ja hankintaketjultaan korkeimpien standardien mukaisten vastuullisten ja laadukkaiden tapojen noudattamista kaikissa toimintamaissaan. Lisäksi sen on pyrittävä mahdollisuuksien mukaan valvomaan vastuullisten toimintatapojen noudattamista, esimerkiksi luomalla selkeä toimintapolitiikka ja tehokkaat työvälineet sekä varmistamalla organisaation hyvä tietotaso pitkienkin toimitusketjujen vastuullisessa hallinnassa.

Linjaus:

Valtioneuvoston lähtökohtana on, että ihmisoikeussopimusten toteutumista vahvistetaan ja Suomi osallistuu aktiivisesti kansainvälisiin prosesseihin, joissa laaditaan toimintaohjeita ja suosituksia vastuullisen toiminnan tukemiseksi.

Yrityksiä rohkaistaan noudattamaan toimintaohjeita sekä kunnioittamaan ihmis- ja työelämän oikeuksia pitkissäkin toimitus- ja tuotantoketjuissa.

1.2. Keskeiset linjaukset

Erityisesti yritysvastuun merkitys kilpailukykytekijänä on lisääntymässä. Yhteiskunta- ja yritysvastuullinen toiminta edistää yleistä hyvinvointia ja kestävästä kehitystä. Valtio voi osaltaan edistää vastuullisuutta sekä yritysten toimintaympäristöön vaikuttamalla että omalla esimerkillisellä toiminnallaan. Keskeinen näkökulma vastuullisuuden edistämiseksi ja tukemisessa on ylläpitää Suomen kilpailukykyä, myös tulevaisuudessa.

Hyvä vastuullinen toiminta syntyy yritysten omista lähtökohdista käsin. Viranomaiset eivät voi määritellä tai kehittää yksittäisille yrityksille parhaiten soveltuvia vastuullisia toiminta-

tapoja. Vastuullisuutta on tehokkainta edistää ja kehittää käytännön tasolla nimenomaan yrityksissä.

Linjaukset:

Valtioneuvosto edistää vastuullisuutta ja sitoutuu siihen vahvasti yhdessä julkisen sektorin, yritysten ja muiden organisaatioiden kanssa tällä toimintaohjelmalla. Toimintaohjelma koostuu konkreettisista toimenpiteistä ja selvityksistä. Lisäksi valtio sitoutuu ottamaan vastuullisuuden huomioon omassa toiminnassaan.

Toimintaohjelman tavoitteena on vahvistaa Suomen kilpailukykyä sillä, että yritys vastuuseen sitoutuneiden yritysten määrä kasvaa.

1.3. Vastuullisuutta edistävä säädösympäristö

Vaihtoehtoisen sääntelyn edistäminen

Sääntelyllä on tärkeä rooli talouden ja muun yhteiskunnallisen toiminnan tehokkuuden lisääjänä. Yritykset eivät kuitenkaan pysty etsimään tehokkainta toimintatapaa, jos lainsäädännön asettamat reunaehdot eivät salli tehokkaiden ratkaisujen toteuttamista. Liian tiukka tai yksityiskohtainen lainsäädäntö voi johtaa siihen, että yritysten edellytykset toimia tehokkaasti heikkenevät. Tällöin lainsäädäntö voi johtaa huonoon ja ei-toivottuun lopputulokseen. Monimutkaistuvassa toimintaympäristössä ei säädösvalmistelussa ole aina parasta tietoa eri alojen koko ajan muuttuvista ilmiöistä ja kehittyvistä toimintatavoista.

Kansallisesti vaihtoehtoinen sääntely on ollut osa parempaa sääntelyä ja yritysten säädösympäristön kehittämistä. Vaihtoehtoisella sääntelyllä tarkoitetaan toisaalta toisenlaisia normeja (esimerkiksi puitelakeja ja kokonaisharkintaa edellyttäviä säännöksiä kasuistisen sääntelyn sijasta) ja eri sääntelykeinojen yhdistelmiä, toisaalta normiohjauksen vaihtoehtoja (esimerkiksi itsesääntelyä, puitesopimuksia, informaatio- ja resurssiohjausta).

Globaalisti toimivien yritysten osalta vaihtoehtoinen sääntely saattaa olla ainoa tehokas keino edistää vastuullisuutta, koska kansalliset oikeusjärjestelmät ja niiden soveltaminen poikkeavat olennaisesti toisistaan. Esimerkiksi itsesääntelyllä ja vapaaehtoisilla hallintajärjestelmillä mainittuja ongelmia voidaan välttää. Itsesääntelyjärjestelmät ovat yritystoiminnasta itsestään syntyneitä, joten ne lähtökohtaisesti kehittyvät vastaamaan kyseisen alan tarpeita ja muuttuvat myös alan kehittyessä. Yritysten vastuullisen toiminnan edistäminen yritysten itsesääntelyllä ja vapaaehtoisilla hallintajärjestelmillä saattaa johtaa siihen, ettei uutta lainsäädäntöä tarvitse luoda kyseiselle alalle. Toisaalta yritysten vastuullinen toiminta saattaa verkostoitua ja yritykset saattavat pyrkiä juuri näillä keinoilla luomaan uudelle yritystoiminnalleen tavoitellun toimintaympäristön. Erityisesti itse- ja yhteissääntely edellyttävät kuitenkin toimiakseen, että sääntely on uskottavaa. Uskottavuus edellyttää toisaalta toimivaa mekanismia (seuranta, riitojen ratkaisu) ja toisaalta läpinäkyvyyttä (sidosryhmien ja yksilöiden mahdollisuus vaikutusmahdollisuudet).

Vaihtoehtoisella sääntelyllä voidaan osaltaan vähentää säädöstulvaa. Vastuullisuuteen sitoutuneiden toimijoiden osalta tämä vähentäisi säädösten noudattamisesta aiheutuvia kustannuksia.

Yhteiskuntavastuuraportointi

Yritysvastuun kannalta keskeinen kysymys on yrityksiltä edellytettävä yhteiskuntavastuuraportointi. Vain olennaisuusvaatimukset täyttävä raportointi on luotettavaa.

Kirjanpitolain mukaan kirjanpitovelvollisten yritysten tulee raportoida vuosittain toimintakertomuksessa olennaiset tiedot henkilöstöstään ja ympäristöasioistaan. Vuosiraportointia säätelee kirjanpitolaki, jonka tulkinnasta antaa ohjeita ja lausuntoja TEM:n yhteydessä toimiva kirjanpitolautakunta. Lautakunta on antanut 14.1.2003 (korvattu 24.10.2006) ohjeet

ympäristöasioiden kirjaamisesta, laskennasta ja esittämisestä tilinpäätöksessä. Nämä ohjeet perustuvat Euroopan komission suositukselle (2001/453/EY). Pakollisen raportoinnin lisäksi yritys voi kertoa tilinpäätöksessään myös muista henkilöstöön liittyvistä asioista, siltä osin kun raportoitava tieto on olennaista yrityksen pitkän aikavälin tavoitteiden ymmärtämiseksi.

Huomattava osa suurista suomalaisista yrityksistä tekee jo vastuuraportointia, sillä se on tärkeä ja arvokas keino viestiä yrityksen arvoista ja toiminnasta keskeisille sidosryhmille (esimerkiksi rahoittajille) ja yleisölle. Muita vapaaehtoisuuteen perustuvia vastuullisuuden lisäämisen keinoja ovat muun muassa itsesääntely, tehokkaampien johtamisjärjestelmien (esimerkiksi ympäristöjärjestelmät) sekä toimitusketjun vastuullinen hallinta.

Nykyinen raportointia koskeva kansallinen lainsäädäntö on riittävä. Kansallisen ja kansainvälisen kehityksen pohjalta on kuitenkin aiheellista jatkuvasti arvioida pakollisen raportoinnin tarvetta.

Nykyisellään pakollisen raportoinnin (lainsäädännön suoraan edellyttämä raportointivelvollisuus tai raportoinnin asettaminen esimerkiksi elinkeinotukien saamisen tosiasialliseksi edellytykseksi) lisääminen kasvattaisi yritysten hallinnollisia kustannuksia ja niiden hallinnollista taakkaa erityisesti pk-yritysten kohdalla kohtuuttomasti. Tämä taas toimisi sekä komission että kansallisen toimintaohjelman tavoitteiden vastaisesti. Toimintaohjelmien tavoitteena on vähentää Euroopan unionin lainsäädännöstä ja sen täytäntöönpanosta aiheutuva hallinnollista taakkaa 25 % vuoteen 2012 mennessä.

Linjaukset:

Yhteiskunta- ja yritysvastuuta edistetään vapaaehtoisuuden pohjalta.

Osana pyrkimystä parempaan sääntelyyn valtioneuvostossa toteutetaan systemaattisesti toimenpiteitä, joilla edistetään vaihtoehtoisten sääntelytapojen ja sääntelyn vaihtoehtojen käyttöä. Erityisenä tavoitteena on edistää uskottavien itsesääntely- ja yhteis-sääntelyjärjestelmien syntymistä ja kehittymistä sekä vapaaehtoisten hallintajärjestelmien käyttöä. Tässä yhteydessä selvitetään, voidaanko toimivilla markkinoilla lisätä erilaisia kannustinjärjestelmiä tai korvata viranomaisohjausta ja näin tehdä vastuullisesta toiminnasta nykyistä kannattavampaa yritystoimintaa.

1.4. Korruption ja harmaan talouden torjunta

Vastuullinen toiminta määritellään yleensä toiminnaksi, joka ylittää lainsäädännön edellyttämän tason. Yritysten toimintaympäristöön vaikuttavat kuitenkin merkittävästi toimijat, jotka tietoisesti rikkovat lainsäädäntöä ja näin saavuttavat perusteetonta kilpailuetua.

Harmaa talous ja korruptoitunut toimintaympäristö hidastavat ja estävät vastuullisten toimintatapojen syntymistä. Korruption vähentäminen parantaa vastuullisten yritysten kilpailukykyä ja luo osaltaan pohjaa vastuullisen toiminnan syntymiselle ja kehittymiselle. Yhteiskunta- ja yritysvastuun edistäminen vaatii, että epäterveisiin ilmiöihin puututaan tehokkain toimenpitein.

Linjaukset:

Tavoitteena on, että Suomi on maailman vähiten korruptoitunut maa. Mittarina käytetään Transparency Internationalin korruptioindeksiä.

Harmaan talouden torjuntaa toteutetaan ja tehostetaan erillisen valtioneuvoston periaatepäätöksen ja erikseen valmisteltavana olevien toimenpide-ehdotusten mukaisesti.

II Vastuulliset toimijat

1 Julkinen sektori

1.1 Kestävä kehitys ja julkiset hankinnat

Suomi on vahvasti sitoutunut EU2020-strategian mukaiseen kestävä kasvun edistämiseen. Valtioneuvoston asettaman Suomen kestävä kehityksen toimikunnan (nykyinen toimikausi v. 2008–2012) tehtävänä on kestävä kehityksen politiikan muotoilu ja tämän siirtäminen käytäntöön. Erityisesti julkisen sektorin tulee toimia esimerkkinä tällaisten toimintatapojen käyttöönottoamisessa.

Valtioneuvosto on antanut 8.4.2009 periaatepäätöksen kestävien hankintojen edistämisestä julkisissa hankinnoissa. Tavoitteena on ollut saada hankinnat entistä ympäristöystävällisemmäksi ja saada samalla julkishallinto toimimaan myös tässä esimerkkinä muille. Mainittu periaatepäätös mukaisesti valtion keskushallinto ottaa vuonna 2010 omissa hankinnoissaan vähintään 70 %:ssa ympäristönäkökulman huomioon ja vuonna 2015 kaikissa hankinnoissaan. Lisäksi suositellaan, että kuntien ja valtion paikallishallinnon hankinnoissa vähintään 25 %:ssa ympäristönäkökulma otetaan huomioon vuonna 2010 ja vuonna 2015 vähintään 50 %:ssa. Valtionyhtiöille suositellaan näiden periaatteiden ja tavoitteiden noudattamista.

Ekologisen kestävyuden osalta hankintaprosessien mahdollisuudet ja rajoitukset ovat löytyneet erilaisten ympäristökriteerien määrittelyn avulla. Kattavan kestävä kehityksen takamiseksi julkisiin hankintoihin tarvittaisiin myös vastaava mittaristo sosiaalisten näkökohtien suhteen. Mitattavuutta tarvitaan, jotta sosiaalisia näkökohtia olisi mahdollista sisällyttää julkisiin hankintoihin liittyviin tarjouskilpailuihin.

Linjaukset:

Työ- ja elinkeinoministeriö ja sosiaali- ja terveysministeriö kehittävät julkisiin hankintoihin liittyvän sosiaalisen näkökohtien ohjeiston ympäristökriteerien tapaan.

1.2 Yhteiskunta- ja yritysvastuun resurssit

Yhteiskunta- ja yritysvastuun kysymykset jakautuvat monen eri ministeriön toimialaan.

Vapaaehtoisuuteen ja markkinalähtöisyyteen perustuvassa toimintatavassa monipuolisten ja kattavien ratkaisujen löytämiseksi tarvitaan osallistumista eri yhteiskunnan osa-alueilta, minkä mahdollistamiseksi tarvitaan lisäresursseja. Määrärahoilla rahoitettaisiin vastuullisuuden liittyvien työkalujen kehittämistä ja käyttöä. Julkisen vallan toiminnan vaihtoehtona tuettaisiin erilaisten järjestöjen toimintaa. Vastuullisuutta edistävät järjestöt ovat keskeisessä asemassa. Samoin kansalaisjärjestöillä ja muilla toimijoilla voi olla merkittävä rooli, koska valistunut ja vaativa kuluttaja on yrityksen vastuullisen toiminnan tae.

Linjaukset:

Valtioneuvosto varautuu lisäämään yhteiskuntavastuun määrärahoja valtiontalouden kehysten puitteissa.

Resursseilla tuetaan erityisesti yhdistysten ja kansalaisyhteiskunnan toimenpiteitä vastuullisuuden edistämässä ja siitä viestimässä.

Jäljempänä kohdassa 2.1. ehdotettu selvitystyö rahoitetaan näistä määrärahoista.

1.3 Vastuullinen omistajaohjaus

Valtio omistaa osakkeita kaikkiaan yli viidessäkymmenessä merkittävässä yhtiössä. Näistä noin kaksi kolmasosaa on markkinaehtoisesti toimivia yhtiöitä. Muut yhtiöt ovat niin sanottuja erityistehtävayhtiöitä, joilla on joko tietty valtion niille osoittama tehtävä tai jokin sellainen erivapaus, jonka vuoksi ne eivät toimi kilpailuympäristössä. Valtio-omistajan tavoitteena markkinaehtoisissa yhtiöissä on kulloinkin parhaan taloudellisen kokonaistuloksen saavuttaminen.

Valtion omistajapolitiikan lähtökohtana on hallitusohjelma. Omistajapolitiikan ja omistajaohjauksen keskeiset tavoitteet ja toimintatavat on ilmaistu valtioneuvoston periaatepäätöksissä, talouspoliittisen ministerivaliokunnan kannanotoissa sekä omistajapolitiikasta vastuullisen ministeriön suosituksissa. Valtioneuvoston kanslian omistajaohjausosasto vastaa valtion omistajapolitiikan linjausten valmistelusta ja toimeenpanosta.

Linjaus:

Valtioneuvoston kanslian omistajaohjausosasto valmistelee ja valtioneuvosto antaa omistajaohjauksesta vaalikausittain periaatepäätöksen, jossa yhteiskunta- ja yritys vastuun edistämiseen liittyvät näkökohdat otetaan huomioon.

1.4 Vastuulliset innovaatiot ja avoin kumppanuuden toimintamalli

Kilpailukyvyyn kannalta on tarpeen kehittää uutta, tuottavaa yritystoimintaa, kun vanhat teolliset rakenteet murenevat. Siihen on pyrittävä etsimällä innovaatioita, joista voisi muodostua myös uutta vientitoimintaa.

Vastuulliset, innovatiiviset toiminta- ja tuotantotavat sekä palvelut voivat perustua liiketoiminnallisiin lähtökohtiin, jotka parantavat paitsi yritysten kannattavuutta ja taloudellista menestystä myös vähentävä yhteiskunnassa havaittuja ympäristöllisiä ja sosiaalisia ongelmia. Innovatiivisista ympäristövastuuta edellyttäviä toiminta- ja tuotantotaparatkaisuja vaativat esimerkiksi ilmastomuutoksen hillitseminen ja siihen sopeutuminen, puhtaan veden riittävyyden varmistaminen ja luonnonresurssien kestävä käyttö. Vastaavanlaiset kysyntä- ja käyttäjälähtöiset sosiaalisen vastuun innovatiiviset tarpeet koskevat useita erityisryhmiä.

Yritysvastuun yhdistäminen osana yritysten liiketoimintaa on ollut viime vuosina selvä suuntaus. Sitä tukee esimerkiksi EU:n vuoden 2006 tiedonanto yhteiskunta- ja yritys vastuusta. Yritykset voivat yhdistää vapaaehtoisesti sosiaaliset ja ekologiset näkökohdat liiketoimintaansa ja vuorovaikutukseensa sidosryhmiensä kanssa. Yritysten yhteiskuntavastuun avulla voidaan edistää useita yleisen edun mukaisia tavoitteita, kuten tehokkaampaa innovaatiotoimintaa yhteiskunnallisten ongelmien ratkaisemiseksi. Siihen taas päästään tiivistämällä kanssakäymistä ulkopuolisten sidosryhmien kanssa ja luomalla innovaatiota edistäviä työympäristöjä.

Uusia kysyntä- ja käyttäjälähtöisiä, vastuullisia ympäristöllisiä ja sosiaalisia innovaatioita voidaan tuottaa parhaiten verkottuneella kumppanuus-toimintamallilla, jossa tuotteiden ja palvelujen käyttäjät osallistuvat innovaatioiden kehittämiseen prosessin alusta lähtien yhdessä yritysten ja julkisen hallinnon kanssa. Kumppanuusmalli tukee myös yhteiskunnallisten haasteiden ennakoimista ja ennakoitiedon tehokasta hyödyntämistä innovaatiotoiminnassa. Myös yritys yhteistyön vahvistaminen, esimerkiksi klusterien sisällä ja eri toimialojen yritysten välillä voi tuottaa innovaatioita. Toimintamalli voisi tukea myös sosiaalisten ja mahdollisten uusien yhteiskunnallisten yritysten syntymistä.

Muun muassa erityisryhmien sosiaalisille innovaatioille ja useille ekologisille innovaatioille markkinoiden avaaminen etenkin kehitysmaihin ja kehittyviin talouksiin luo lisää markkinapotentiaalia. Niin ikään public-private -yhteistyöllä voidaan edistää esimerkiksi paikallista

ja alueellista yhteistyötä ilmastonmuutoksen lievittämisessä. Public-private -yhteistyö voi olla innovatiivinen tapa edistää myös sosiaalisesti vastuullisia innovaatioita.

Linjaukset:

Työ- ja elinkeinoministeriö, ulkoasiainministeriö ja ympäristöministeriö käynnistävät käyttäjälähtöisiä avoimen vastuullisen innovaatiomallin mukaisia pilottikyselyjä kansalaisjärjestöissä käyttäjien, asiakkaiden ja asiantuntijoiden kokemista tarpeista ja ongelmista, joihin tarvittaisiin ratkaisut sosiaalisen tai ekologisen hyvinvoinnin parantamiseksi.

Selvitetään mahdollisuudet tukea riskirahoituksella avoimen vastuullisen innovaatiomallin mukaisesti kehitettyjä ekologisesti ja sosiaalisesti vastuullisia, käyttäjälähtöisiä tuote- ja palveluinnovaatioita.

Arvioidaan mahdollisuudet innovatiivisten sosiaalisesti ja ekologisesti vastuullisten palveluiden ja tuotteiden tuotteistamiseen ja konseptointiin esimerkiksi franchising-yrittäjyyden mallilla.

2 Työnantajat

2.1 Määräaikaisen työvoiman vastuullinen käyttö

Työolobarometrin ja muiden selvitysten mukaan epätyypillisissä työsuhteissa olevat, erityisesti määräaikaisessa työssä olevat ovat keskimääräistä tyytymättömämpiä työelämän laatuun.

Määräaikaisia työsuhteita koskevaa lainsäädäntöä on muutettu tiheään tahtiin, ja muutosten tarkoituksena on ollut saattaa määräaikaisin työsopimuksin työtä tekevät mahdollisimman samaan asemaan toistaiseksi voimassa olevissa työsuhteissa oleviin nähden. Lainsäädäntömuutoksista huolimatta määräaikaisten työsopimusten määrät eivät kuitenkaan ole merkittävästi vähentyneet. Ilmeistä on, että määräaikaisen työn määrään ei voida merkittävästi vaikuttaa lainsäädännöllä.

Määräaikaisessa työsuhteessa työskenteleviä oli Suomessa 1980-luvun loppupuolella alle 10 prosenttia työvoimasta. Työmarkkinoilla tapahtui seuraavan vuosikymmenen alkupuolella alkaneen laman aikana rakenteellinen muutos ja määräaikaisten osuus työvoimasta nousi naisilla 21:een ja miehillä 15 prosenttiin. Määräaikaisissa työsuhteissa työskentelevien määrä on hieman laskenut vuosien kuluessa, mutta edelleen vuoden 2010 lopussa 308 000 henkilöä työskenteli tällaisessa työsuhteessa. Määrä vastaa noin 15 prosenttia kokonaistyövoimasta.

Työsuhteiden kestoa koskevien säännösten tarkoituksena on, että pysyvät työt teetetään toistaiseksi voimassa olevilla työsuhteilla ja määräaikaisia työsuhteita voidaan käyttää vain perustellusta syystä. Toisaalta määräaikainen työ voi olla perusteltua esimerkiksi työelämän joustavuuden kannalta tai työelämään osallistumisen kynnyksen alentamiseksi.

Määräaikaiset työsuhteet ovat sallittuja silloin, kun työt ovat tosiasiaissa määräaikaisia. Määräaikaisten työsuhteiden osalta ei ole kattavasti arvioitu niihin liittyviä mahdollisia kustannushyötyjä ja lisäkustannuksia pysyvään työhön verrattuna. Määräaikaisten työsuhteiden laajan käytön taloudellinen rationaalisuus on asia, joka voi etenkin julkisen sektorin tehtävien osalta olla kyseenalaista. Lisäksi kysymys voi olla laajamittaisesta inhimillisten resurssien tuhlauksesta, jolla on merkitystä myös työurien pidentämistavoitteille. Voidaan myös kysyä, onko mahdollista, että runsas määräaikaaisuusien käyttö jäykistää työelämää varsinkin nopeiden muutosten aikana.

Linjaus:

Työ- ja elinkeinoministeriö teettää kokonaisvaltaisen vastuullisuustutkimuksen määräraikaisten ja toistaiseksi voimassa olevien työsuhteiden käytöstä yritysten ja julkisten organisaatioiden näkökulmasta. Tutkimuksessa selvitetään, miten eri työsuhdemuotojen käyttö vaikuttaa tuottavuuteen ja kannattavuuteen, mitä hyötyjä ja haittoja eri työsuhdemuotojen käyttöön liittyy ja mitkä tekijät parhaiten edistävät tai estävät työllistämistä yleensä sekä pysyväisluonteista työllistämistä.

2.2 Työvoiman maahanmuutto

Hallitusti ja vastuullisesti toteutettu työvoiman maahanmuutto on monin tavoin hyödyllistä yhteiskunnalle. Valtioneuvosto on marraskuussa 2009 antanut periaatepäätöksen työvoiman maahanmuuton toimenpideohjelmaksi. Ohjelmassa on kuvattu työvoiman maahanmuuton tilanne, strategiset linjaukset sekä tarvittavat toimenpiteet ja resurssit.

Työvoiman maahanmuutto lisää tuottavuutta, kilpailukykyä ja osaltaan innovatiivisuutta. Työelämään osallistuvat maahanmuuttajat ovat myös hyvä keino edistää työmarkkinoiden kansainvälistymistä tukevia asenteita. Työmarkkinoiden kestävä kansainvälistyminen luonnollisesti edellyttää muitakin julkisen vallan aktiivisia toimia.

Suomen on tuotettava ja palveltava tehokkaasti kotimaassa sekä pystyttävä samalla kilpailemaan myös globaaleilla markkinoilla. Tähän tarvitaan riittävästi osaavia ja motivoituneita työntekijöitä. Työvoiman maahanmuutto on yksi keino kehittää työvoiman saatavuuteen liittyvää kokonaisuutta silloin, kun tiettyihin tehtäviin kotimainen työvoima ei riitä. Hyvinvointi ja työn tuottavuus edellyttävät, että saamme työikäisen väestön, mukaan lukien ikääntyneiden, vammaisten ja syrjäytymisvaarassa olevien, voimavarat nykyistä selvästi laajemmin käyttöön.

On tärkeitä ennakoida ulkomaisen työvoiman rekrytoinnin tarpeet ja sovittaa yhteen maahan muuttavien työntekijöiden ja heidän perheidensä moninaiset lähtökohdat liittyen muun muassa kielikoulutustarpeisiin. Työvoiman maahanmuuton ESR-kehittämisohjelman puitteissa on kehitetty työperusteiseen maahanmuuttoon liittyvää opastusta ja palveluita sekä vetovoimastrategiaa. Kehitystyö jatkuu ESR-ohjelmakauden loppuun v. 2013 saakka. Kela ja verohallinto ovat avanneet palvelupisteen ja verkkosivut Suomeen tuleville ja Suomesta lähteville työntekijöille tarjoamaan tietoa muun muassa sosiaaliturva- ja verotuskysymyksissä.

Työvoiman maahanmuuttoon liittyvien haitallisten ilmiöiden lieventäminen on merkittävä yhteiskunta- ja yritys vastuun teema. Julkisella hallinnolla tulee hallitusohjelman mukaisesti olla aktiivinen rooli työvoiman maahanmuuton vastuullisessa ja hallitussa kehittämisessä. Yritysten ja työnantajien tulisi vakiinnuttaa vastuullinen, lainsäädännön vähimmäisvaatimukset ylittävä toimintatapa ulkomailta rekrytoitaessa. Eettisen rekrytoinnin periaatteiden mukaisesti työnantajan tulisi varmistaa se, että rekrytointiin ei liity sellaisia välikäsiä, järjestelyjä tai sopimusehtoja, joiden seurauksena ulkomaalaisen tai hänen perheensä asema muodostuu kestäväksi.

On tärkeää kehittää uudenlaisia keinoja seurata työvoiman rekrytointia ulkomailta sekä ulkomaalaisten työntekijöiden aseman kehittämistä työmarkkinoilla. Seurannan tehostamiseksi on tarpeen sijoittaa keskeisiin työvoiman lähtömaihin työvoimakoordinaattori, jonka kes-

keinen tehtävä on myös seurata eri tahojen rekrytointitoimia kohdemaissa sekä verkostoitua asemapaikkassaan ajantasaisen tiedon saamiseksi.

Linjaukset:

Ulkomailta rekrytoinnin seurantaa ja valvontaa tehostetaan monihallinnollisesti.

Keskeisiin työvoiman lähtömaihiin sijoitetaan määrääjäksi työvoimakoordinaattori seuraamaan työvoiman rekrytointia Suomeen sekä hankkimaan ajantasaista tietoa asemapaikkastaan.

3 Kuluttajat

3.1 Läpinäkyvyys vastuullisuutta osoittavan merkistön suhteen

Kuluttajat ovat vastuullisten toimintatapojen kehittymisen kannalta avainasemassa oleva yritysten sidosryhmä. Jotta vastuullisten toimintatapojen kehittäminen olisi yrityksen kannalta mielekästä, vastuullisilla toimintatavoilla pitää olla merkitystä kuluttajien päätöksenteossa. Tasapuolisten kilpailuasetelmien ylläpitäminen ja aidon vastuullisuuden edistäminen edellyttää, että vastuullisuudesta kuluttajille annettava tieto on oikeaa ja mahdollisimman yksiselitteistä.

Kuluttajat vaativat enenevässä määrin yrityksiltä vastuullisia toimintatapoja. Tämä kehitys on näkynyt muun muassa yritysten kehittämisen erilaisina vastuullisuusohjelmina ja -merkkeinä. Osa vastuullisuutta osoittavista merkeistä on tunnettuja ja arvostettuja, jolloin valintojen teko on helppoa asiaan perehtymättömällekin kuluttajalle. Merkistöt koskettavat kuitenkin vain osaa kulutustuotteista ja -palveluista, minkä vuoksi kuluttajan avuksi tarvittaisiin merkistöjen laajentamista koskemaan kattavammin eri kulutusvaihtoehtoja. Myös merkistöjen selkeydellä on suuri merkitys vastuullisuuden edistämisessä. Tärkeitä kuluttajien tietoisuutta lisääviä toimia ovat viranomaisten tai järjestöjen järjestämät kampanjat.

Kuluttajien on kuitenkin monesti vaikea vertailla merkistön perusteella eri tuotteiden vastuullisuutta. Kuluttajien vaikutusmahdollisuuksia voitaisiin lisätä parantamalla vastuullisten toimintatapojen vertailumahdollisuuksia. Vertailumahdollisuuksien parantaminen mahdollistaisi paremmin myös yritysten vastuullisuuden siirtämisen suoraan tuotteiden hintoihin, jolloin vastuullisesti toimivien yritysten kilpailukyky paranisi.

Linjaus:

Selvitetään, miten voitaisiin lisätä tuotteiden vastuullisuutta koskevaa tietoa sekä edistää erilaisten vastuullisuutta ilmentävien merkintöjen ja muiden käytäntöjen selkeytymistä. Samalla tehdään kokonaisvaltainen selvitys, millaisessa suhteessa erilaiset merkistöt ovat toisiinsa ja millaisen kuvan mainonta tarjoaa vastuullisuudesta.

3.2 Vastuullinen sijoittaminen

Vastuullisen yritystoiminnan merkityksen korostaminen ja sitä koskevan tietoisuuden parantamisen taustalla on ajatus siitä, että vastuullisuus vaikuttaa arvopaperimarkkinoiden kannalta positiivisesti, mm. pörssiyritysten arvoon (kauppa- ja teollisuusministeriön YritysSuomi-ohjelma). Suomessa olisi tarpeen arvioida kansainvälisiä standardeja vastuullisesta sijoittamisesta sekä niiden ja muissa maissa omaksuttujen käytäntöjen soveltuvuutta suomalaisille sijoitusmarkkinoille.

Linjaus:

Arvioidaan muiden maiden toimintatapojen soveltuvuutta suomalaiseen toimintaympäristöön eläkevarojen ja yksityishenkilöiden vastuullisen sijoittamisen edistämiseksi. Samassa yhteydessä arvioidaan myös julkisen hallinnon mahdollisuudet vastuullisen sijoitustoiminnan edistämiseksi.

III Hyödyt ja kustannukset

Toimintaohjelmalla pyritään edistämään julkisen vallan toimin yhteiskunta- ja yritys vastuun kaikkia ulottuvuuksia. Yrityksille ja muille organisaatioille yhteiskuntavastuullisesta toiminnasta syntyvät hyödyt voivat liittyä:

- kilpailuasemaan,
- maineen ja riskien hallintaan,
- mahdollisuuksiin saada työntekijöitä ja asiakkaita,
- työhyvinvointiin ja työntekijöiden sitoutumiseen ja tuottavuuteen,
- sijoittajien, omistajien ja rahoittajien kantoihin, sekä
- yhteiskuntasuhteisiin ja toimintaympäristöön.

Toimintaohjelman toteuttamisesta saatavat hyödyt, yhteiskunnalliset hyödyt mukaan luetuina eivät tässä vaiheessa ole arvioitavissa.

Ilmeistä on, että yhteiskunta- ja yritys vastuun painoarvo eri organisaatioiden toiminnassa edelleen kasvaa. Toimintaohjelmaan sisältyvät selvitykset (määräaikaisten työsuhteiden käyttö sekä vastuullisuutta ilmentävien merkintöjen ja käytäntöjen läpinäkyvyys) sekä muut mahdollisesti käynnistettävät tutkimukset ja selvitykset toteutetaan valtiontalouden kehysten ja talousarvion puitteissa.

IV Toimintaohjelman koordinointi, seuranta ja täydentäminen

Toimintaohjelman ohjausryhmänä toimii yhteiskunta- ja yritys vastuun neuvottelukunta. Ohjausryhmän tehtävänä on toimintaohjelman tarkentaminen, toteuttamisen koordinointi ja toteutumisen seuranta.

Toimintaohjelman toimenpiteiden valmistelusta vastaavat ministeriöt ja viranomaiset raportoivat säännöllisesti edistymisestä ohjausryhmälle.

Ohjausryhmä arvioi toimintaohjelman täydentämis- ja päivitystarpeet. Ohjausryhmä arvioi erityisesti konkreettiset toimenpiteet, joilla toimintaohjelmaa on tarpeen täydentää ja tarkentaa.

Työ- ja elinkeinoministeriö tukee ohjausryhmän seurantatyötä järjestämällä toimintaohjelman toteuttamisen ja vaikuttavuuden järjestelmällisen seurannan. Jos erillisten seurantaselvitysten tekeminen arvioidaan tarpeelliseksi, seurantaselvitykset toteutetaan yhteistyössä vastuuministeriöiden ja sidosryhmien kanssa.